

L'esport al museu

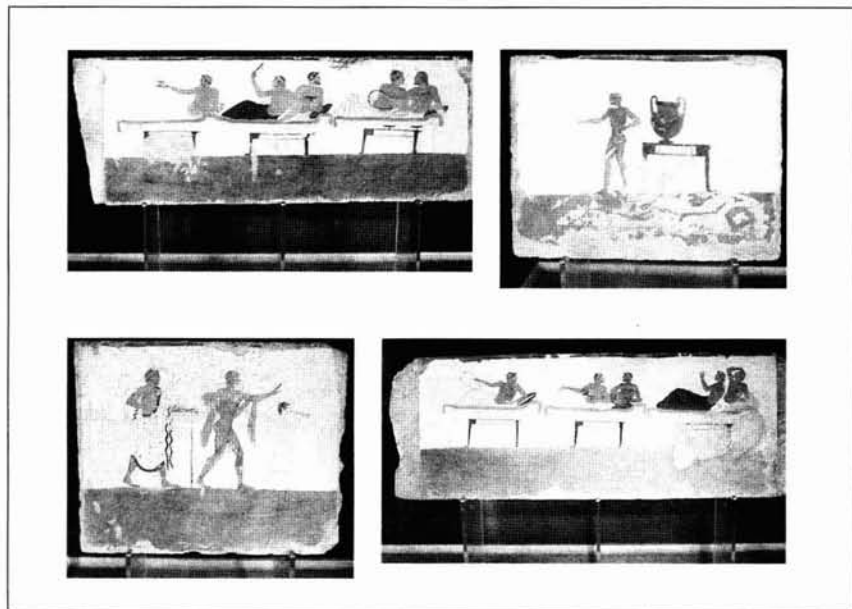
Temple de Poseidó (Paestum)

Jocs funeraris esportius en les tombes pintades de Paestum

R. Balius i Juli

La ciutat de Paestum es troba en el centre de l'actual golf de Salern, antigament anomenat *sinus paestanus*. Gràcies al geògraf-historiador Estrabó, sabem que va estar fundada en un lloc situat a 50 estadis (prop de 9 km.) al sud del riu Sele, per colons grecs procedents de Sibaris, ciutat de la costa del mar Jònic; que va estar posada sota l'advocació del deu del mar Posidó, i que li varen donar el nom de Posidònia. Els testimonis arqueològics permeten fixar la data fundacional de Posidònia, cap a les darreries del segle VII aC., època a la qual pertanyen les primeres sepultures i els objectes més antics provinents del poblat i del gran santuari d'Hera. Posidònia florí notablement, especialment per les bones relacions comercials amb els pobles itàlics veïns i amb els etruscs, provocant la cobejança dels lucans, que se n'apoderaren cap el 400 aC. i li canviaren el nom pel de Paistom o Paistos. El 273 aC. els romans hi establiren una colònia llatina (Paestum). A conseqüència de la malària, fou abandonada al començament de l'edat mitjana, quan només tenia una petita comunitat cristiana.

L'espai urbà de Paestum està envoltat per una muralla començada a construir el segle IV aC., amb fragments lucans i

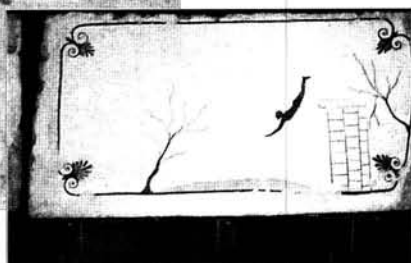
Pintures de les parets laterals de la Tomba del Capbussador

romans, la qual en alguns punts té gruixos que arriben als set metres. En l'interior de la ciutat es poden trobar tres temples dòrics: dos dedicats a Hera i el petit temple de Ceres. El més antic dels temples d'Hera, edificat als voltants del 530 aC., va ser anomenat pels arqueòlegs del segle XVIII la Basílica; està format per més de 50 columnes, 9 en els costats curts i 18 en els llargs. L'altre és

el temple dit de Posidó (Neptú), del 450 aC., potent i harmoniós, amb una base de tres graons sobre la qual s'aixequen 6 columnes en els costats curts i 14 en els llargs, totes de prop de 9 metres, unides per un arquitrau que sosté un sostre de doble vessant, acabat per davant i per darrera per dos frontons quasi intactes; és el temple grec més ben conservat d'Europa, junt amb el de

Capbussador. *Detall*

Sostre de la Tomba del Capbussador

la Concòrdia d'Agrigent i el de Teseu d'Athènes. Arquitectònicament menys important és el temple d'Athenea (tradicionalment conegut com temple de Ceres); construït cap el 500 aC. es considera l'emblema de la ciutat i té únicament 6 columnes als costats curts i 13 als llargs. Dins de la muralla es troben encara restes del senat, de les termes, del temple itàlic, de l'assemblea i de l'erari. Un interessant Museu custodia valuosos materials procedents de la ciutat i de les seves rodalies; són ceràmiques, escultures, bronzes i planxes amb pintures, curiosament arrancades de les parets d'algunes tombes de les moltes necròpolis de Paestum. Aquestes últimes són exemples únics de pintura mural grega.

El restes més interessants de Posidonia-Paestum són, sens dubte, els de les necròpolis. Aquestes ocupaven zones immediatament situades a l'exterior de les muralles, i s'estenien al llarg d'1 km entre les més septentrionals i les més meridionals. Altres necròpolis estan disseminades per la resta del territori.

En la primera meitat del segle V aC., en plena edat grega, és excepcional la troballa d'una tomba decorada amb escenes pintades: **La Tomba del Cabussador**, de la qual tot seguit en parlarem àmpliament. És el signe evident d'un canvi cultural que es desenvolupa en una ciutat dels confins amb el món etrusc-campano. S'abandona el costum grec d'inhumar el cadàver sense o amb pocs elements d'equip o d'aixovar, en fa-

vor d'una pràctica que, a través del nombre i la qualitat dels objectes, tendeix a subratllar distincions de sexe, edat i jerarquia social: crateres, àmfores, armes i armadures per als homes i bibelots d'embelliment per a les dones.

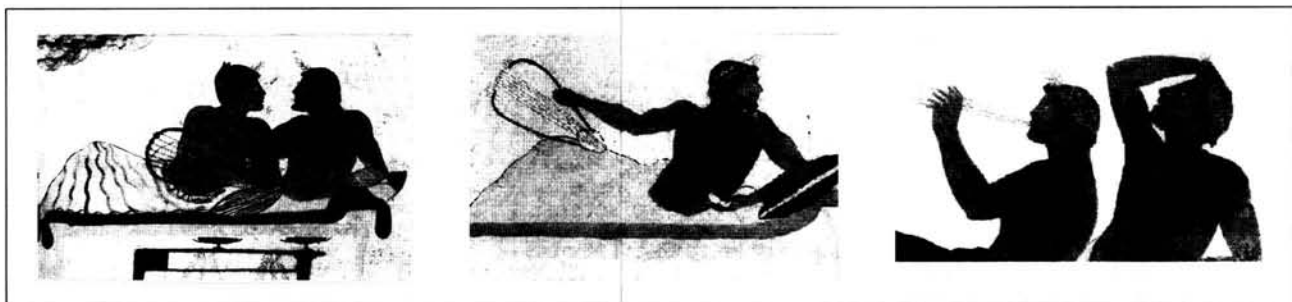
Les tombes, que en la majoria de casos tenen forma de capsa, estan construïdes mitjançant quatre planxes de travertí (varietat de tosca calcària) local: dues llargues, de forma rectangular, unides a dues curtes; aquestes últimes són quasi quadrades si la coberta està formada per una sola planxa col·locada horitzontalment, o tenen forma pentagonal si la coberta està feta per dues planxes, disposades com un sostre de doble vessant.

Habitualment cada tomba estava destinada a una sola inhumació, amb el mort col·locat sobre el dors, probablement recolzat en un suport de fusta. Són rars els enterraments dobles.

Les tombes es distribueixen en nuclis familiars, organitzats al voltant d'una que actua d'eix. Els grups estan clarament diferenciats per espais lliures, més o menys grans. Sobre un mil·le de sepultures realitzades durant el segle IV aC., únicament vuitanta estan pintades, i les pintures són diferents d'acord amb la distinció del mort.

Les pintures funeràries de Paestum, són un element decoratiu i al mateix temps un document etnogràfic que expressa, a través de les imatges, els valors i els ideals dels grups hegemònics del període comprès entre els finals del segle V i el començament del segle III aC, en les vigílies de la romanització.

Els primers descobriments de pintures funeràries a Paestum, es produeixen a

Detall de les pintures de les parets laterals de la Tomba

Detalle del juego del "kottabos"

Cursa de bigues

Pugilat

principis del segle XIX. Aquest "redescobriments" està vinculat a l'interès pels temples i la seva valoració. Fou l'any 1805, mentre Felice Nicolas, sobrintendent del regne de Nàpols i de les dues Sicílies, era a Paestum per inspeccionar les primeres tasques de restauració autoritzades oficialment dels temples de Neptú i Ceres, quan es va excavar la primera necròpolis. Els objectes preciosos recuperats varen passar a la col·lecció dels Borbons. Nicolas va descobrir unes altres tres tombes, les parets de les quals eren

pintades. Els bronzes i les ceràmiques trobades es varen transferir al Museu de Nàpols, mentre que les pintures es van deixar en el seu lloc, encara que prèviament el dissenyador Péguignot en va reproduir les escenes més visibles. Les pintures es van jutjar com de poc valor perquè eren comparades amb les descobertes, també aleshores, a Pompeia i Herculà. De forma intermitent es van efectuar nous descobriments, encara que moltes de les pintures que havien quedat "in loco" s'havien destruït i pràcticament perdut. L'any 1909, Weege va publicar la primera síntesi analítica de totes les pintures funeràries conegudes fins el moment, utilitzant per primera vegada la fotografia.

Des del seu descobriment, l'any 1968, a Tempa del Prete, en el marge meridional de la ciutat, **La Tomba del Cabussador (Tomba del Tuffatore)** ha adquirit una gran importància gràcies a les característiques de la seva decoració. Datada als voltants del 480-470 a.C., aquest monument és un clar exemple de la interferència cultural típica de la situació fronterera de Posidonia-Paestum entre la Magna Grècia i el món etrusc-campàno. En efecte, reuneix un equipament amb un "lékythos" (vas grec de coll llarg), vasos d'alabastre per conservar perfums i una lira amb caixa d'harmonia de tortuga d'acord amb el ritual grec i una decoració amb pintures típiques de la cultura veïna d'Etrúria i de Campània. En les quatre parets de la capsa funerària es desenvolupa una escena de Simposi. Aquest era un moment de la vida social grega, en el qual persones de la mateixa categoria es reunien amb la finalitat d'intercanviar idees i opinions, i acompanyaven la discussió menjant i bevent vi. En les parets laterals, llargues, els convidats, cinc per banda, estan estirats de costat, abandonats als plaers del Simposi, en el moment final de la festa dedicat a la consumició del vi. S'insinuen jocs eròtics improvisats i segons sembla estan practicant un joc d'habilitat, el "kottabos", consistent en llençar un raig de vi sobre un blanc fix. La presència d'una lira en cada un dels grups i d'un dels convidats tocant un

instrument semblant a una flauta, denota que la reunió estava amenitzada per la música i el cant. En el costat est un jove coper s'allunya d'una taula sobre la qual reposa una gran cratera (vas ample on es barrejaven el vi i l'aigua per omplir les copes). En el costat oest s'observa un seguici format per una petita flautista, un home jove i un personatge més vell, amb barba, que es recolza en un bastó. L'escena representada a la planxa de cobertura és la que ha donat nom a la tomba: un home jove es llença en direcció a un mirall d'aigua, superant una edificació construïda per blocs de pedra, erigida vora la superfície aquàtica. La imatge correspon a un salt esportiu realitzat amb estil perfecte (així ha estat anomenat en tots els idiomes: el cabussador, el buceador, il tuffatore, le plongeur, the diver). Ara bé, aquesta situació, lluny d'evocar una empresa esportiva, es creu que indica, metafòricament, el pas de la vida a la mort. El protagonista saltaria més enllà de les columnes d'Hèrcules, confí del món habitat, i es cabussaria en l'aigua de l'"Okeanos", el qual, segons creença dels grecs, era el riu tempestuós que conduïa a la ultratomba. **La Tomba del Cabussador** ha contribuït fonamentalment al coneixement de la pintura grega d'aquest període, pràcticament desconeguda si no fos gràcies a la pintura dels vasos.

Les pintures estan realitzades mitjançant una tècnica similar al fresc. Directament sobre un fi estrat de calç, col·locat damunt del suport de roca calcària de la planxa de traverti. Sobre aquesta subtil pel·lícula blanca, amb una punta fina es creava un solc que delimitava les imatges. Després ràpidament es realitzava la decoració i l'escena figurada, utilitzant pocs colors: sempre el vermell, el negre i el groc, rarament el verd i el blau.

En moltes de les tombes masculines, s'hi troben dos tipus de representacions: **el retorn del guerrer vencedor** i diferents tipus de **jocs funerals**. **El retorn del guerrer** ocupa la paret principal, que correspon a la situada darrera del cap del mort; el cavaller, sempre barbat, porta generalment cuirassa i un casc amb plomall blanc. En

algunes ocasions munta a cavall, revestit d'armadura i carregat amb les deixalles expoliades a l'enemic.

En els **jocs funeraris** es desenvolupaven **curses de bigues** (carros tirats per dos cavalls posats l'un al costat de l'altre), i escenes de **pugilat, lluita, duels i caceres**.

En les **curses de bigues**, la columna dissenyada en el centre de l'escenari indica la meta al voltant de la qual roten els aurigues; aquests porten túniques llargues i el cap cobert amb un barret cònic o els cabells flotant per sobre l'esquena. També pot trobar-se més rarament alguna quadriga.

En les **competicions de pugilat**, els combatents, sempre nusos, duen els punys recoberts per corretges de pell entrecreuades. Un flautista sembla ritmar el combat,

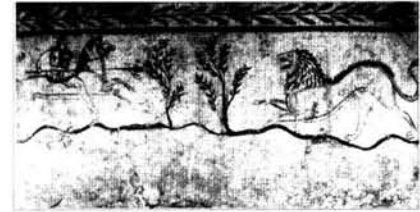
la violència del qual està indicada per la sang que flueix abundantment sobre el rostre dels púgils. En ocasions, els adversaris duen la cara coberta amb una hemimàscara de nas prominent i encorbat, detall que proporciona caràcter teatral a la situació.

En els **duels**, els competidors coberts amb un senzill eslip, canyelleres, casc de tipus calcedoci, escut i a vegades cuirassa, s'enfrontaven amb diverses armes (llança o espasa corbada). Un jutge situat darrera del guanyador, està preparat per col·locar-li al cap una corona. Aquestes representacions de duel, poden considerar-se la prehistòria dels gladiadors romans.

Per últim, es possible trobar escenes dedicades a **la caça del lleó o del cérvol**.

Duel

Caça del lleó